

دانشگاه هنر اصفهان
دانشکده هنر ادیان و تمدن ها
گروه هنر اسلامی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته هنر اسلامی گرایش نگارگری و
تذهیب
هنرهای طلایی (با تکیه بر تذهیب و تشعیر) در صفحه آرایه دوره تیموری و صفوی
استاد راهنما:
دکتر ابوالفضل ذابح

استاد مشاور:
دکتر جلیل جوکار

پژوهشگر:
فاطمه جوادی

شهریور ماه ۱۳۸۹

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات و نوآوری های ناشی از تحقیق، همچنین چاپ و تکثیر، نسخه برداری، ترجمه و اقتباس از این پایان نامه کارشناسی ارشد، برای دانشگاه هنر اصفهان محفوظ است. نقل مطالب با ذکر منبع بلامانع است.

اظهارنامه دانشجو:

موضوع پایان نامه: هنرهای طلایی (با تکیه بر تذهیب و تشعیر) در صفحه آرایی دوره تیموری و صفوی

استاد راهنما: دکتر ابوالفضل ذابح

اینجانب فاطمه جوادی دانشجوی دوره کارشناسی ارشد رشته هنر اسلامی گرایش نگارگری و تذهیب دانشکده هنر ادیان و تمدن‌ها دانشگاه هنر اصفهان به شماره دانشجویی ۸۶۱۱۵۰۲۱۰۳ گواهی می‌نمایم که تحقیقات ارائه شده در این پایان نامه توسط شخص اینجانب انجام شده و صحت و اصالت مطالب نگارش شده مورد تأیید می‌باشد و در موارد استفاده از کار دیگر محققان به مرجع مورد استفاده اشاره شده است. به‌علاوه گواهی می‌نمایم که مطالب مندرج در پایان نامه تاکنون برای دریافت هیچ نوع مدرک یا امتیازی توسط اینجانب یا فرد دیگری ارائه نشده است و در تدوین متن پایان نامه چارچوب مصوب دانشگاه هنر اصفهان را به‌طور کامل رعایت کرده‌ام.

امضاء دانشجو:

تاریخ:

دانشگاه هنر اصفهان
دانشکده هنر ادیان و تمدن ها
گروه هنر اسلامی

**پایان نامه کارشناسی ارشد رشته هنر اسلامی گرایش نگارگری و
تذهیب خانم فاطمه جوادی تحت عنوان:**

هنرهای طلایی (با تکیه بر تذهیب و تشعیر) در صفحه آرایی دوره تیموری و صفوی

ارایه شده به مدیریت تحصیلات تکمیلی دانشگاه به عنوان بخشی از فعالیتهای تحصیلی لازم برای درجهی کارشناسی ارشد که در تاریخ..... توسط هیأت داوران زیر بررسی و با نمره.....درجه..... به تصویب نهایی رسید

در تاریخ..... توسط هیأت داوران زیر بررسی و با درجه..... به تصویب نهایی رسید.)

۱- استاد/استادان راهنمای پایان نامه آقای دکتر..... با مرتبه علمی..... امضا

۲- استاد/استادان مشاور پایان نامه آقای دکتر..... با مرتبه علمی..... امضا

۳- استاد/استادان داور داخل گروه آقای دکتر..... با مرتبه علمی..... امضا

۴- استاد/استادان داور خارج از گروه آقای دکتر..... با مرتبه علمی..... امضا

مهر و امضای مدیر گروه

به پدر و مادر بزرگوارم

که برای داشتنتان سپاسگزارم.

سپاس بی کران، یزدان پاک را که به ما نعمت اندیشیدن عطا فرمود. مایه خرسندی من است، از اساتیدی یاد کنم که در تهیه این تحقیق مرا یاری کردند. آنچه بیش از همه مایه سربلندی ام بوده است، راهنمایی های ارزشمند اساتید بزرگوارم جناب آقای دکتر ابوالفضل ذابح و جناب آقای دکتر جلیل جوکار است. و با تقدیر و تشکر از زحمات بی دریغ سرکار خانم دکتر پیراوی و جناب آقای دکتر فرهمند، که همواره مرا از مساعدت های ارزشمندشان محروم نساختند.

چکیده

در سیر تاریخی صفحه آرایه نسخ خطی ایرانی، رنگ طلا و طلا، با توجه به مفاهیم عرفانی، مذهبی و نمادین آن ارزش و جایگاه ممتازی داشته است. کاربرد طلا در تذهیب و تشعیر، نسبت به سایر هنرهای طلایی، غنای تصویری و مفهومی بیشتری را نشان می دهد و تذهیب و تشعیر، از مهم ترین و بارزترین گونه های تزیینات به کار رفته در نسخ خطی دوره تیموری و صفوی است و بالطبع، در این پژوهش قسمت اصلی بحث را تشکیل می دهد و برخی از خصوصیات بیان نشده نسخ خطی دوره تیموری و دوره صفوی مشخص می گردد، در این تحقیق سعی می شود ویژگی های هنرهای طلایی دوره تیموری و صفوی بررسی و مشخص گردد.

لغات کلیدی: صفوی، تیموری، طلا، تذهیب، تشعیر، صفحه آرایه

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	پیشگفتار
۲.....	فصل اول: سیر تاریخ کتاب آرایه در ایران.....
۱۳.....	فصل دوم: هنرهای طلایی.....
۱۴.....	۱-۲- مفاهیم نمادین طلا در سنت ها، اساطیر و آیین ها در فرهنگ ایران باستان و دوران اسلامی.....
۱۴.....	۱-۱-۲- مفهوم واژه طلا.....
۱۵.....	۲-۱-۲- نماد طلا در فرهنگ اقوام مختلف.....
۲۰.....	۲-۱-۳- نماد طلا در فرهنگ پیش از اسلام در ایران.....
۲۴.....	۲-۱-۴- ارتباط مفهوم نور و نماد طلا در باورها.....
۲۸.....	۲-۱-۵- مفهوم نور در هنر تذهیب و کتاب آرایه.....
۲۹.....	۲-۲- هنرهای طلایی در صفحه آرایه.....
۳۰.....	۲-۲-۱- روش آماده سازی طلا (طلا کوبی).....
۳۵.....	۲-۲-۲- افشان.....
۳۸.....	۲-۲-۳- مطلقاً نویسی.....
۳۹.....	۲-۲-۴- طلا اندازی بین سطور.....
۳۹.....	۲-۲-۵- تحریر طلایی.....
۴۰.....	۲-۲-۶- ته طلا سازی یا ته طلایی.....
۴۰.....	۲-۲-۷- مطلقاً.....
۴۱.....	۲-۲-۸- ابری زرنشان.....
۴۱.....	۲-۲-۹- حلّ کاری.....
۴۳.....	۲-۲-۱۰- تشعیر.....
۵۲.....	۲-۲-۱۱- تذهیب.....
۷۷.....	۲-۲-۱۲- هنرهای طلایی در دوران تیموری و صفوی.....
۱۳۲.....	فصل سوم: واژگان و اصطلاحات صفحه آرایه.....
۱۴۱.....	نتیجه گیری.....
۱۴۲.....	بخش عملی.....
۱۴۴.....	پی نوشت ها.....
۱۴۶.....	فهرست منابع.....

فهرست جدول ها

صفحه	عنوان
۳۲.....	جدول (۱-۲): آلات و کیفیت زر کوبی.....
۵۱.....	جدول (۲-۲): شناسنامه تصویر (۳۷-۲).....
۶۳.....	جدول (۳-۲): شناسنامه تصویر (۵۶-۲).....
۷۳.....	جدول (۴-۲): شناسنامه تصویر (۶۵-۲).....
۹۴.....	جدول (۵-۲): شناسنامه تصویر (۱۰۸-۲).....
۹۶.....	جدول (۶-۲): شناسنامه تصویر (۱۰۹-۲).....
۹۸.....	جدول (۷-۲): شناسنامه تصویر (۱۱۰-۲).....
۱۰۰.....	جدول (۸-۲): شناسنامه تصویر (۱۱۱-۲).....
۱۰۲.....	جدول (۹-۲): شناسنامه تصویر (۱۱۲-۲).....
۱۲۰.....	جدول (۱۰-۲): شناسنامه تصویر (۱۴۶-۲).....
۱۲۲.....	جدول (۱۱-۲): شناسنامه تصویر (۱۴۷-۲).....
۱۲۴.....	جدول (۱۲-۲): شناسنامه تصویر (۱۴۸-۲).....
۱۲۶.....	جدول (۱۳-۲): شناسنامه تصویر (۱۴۹-۲).....
۱۲۸.....	جدول (۱۴-۲): شناسنامه تصویر (۱۵۰-۲).....
۱۳۰.....	جدول (۱۵-۲): شناسنامه تصویر (۱۵۱-۲).....

فهرست تصاویر

صفحه	عنوان
۱۶	تصویر (۱-۲): تندیس طلایی بودا.....
۱۹	تصویر (۲-۲): صندوق طلایی با نقش ایزیس، متعلق به توت عنخ آمون.....
۱۹	تصویر (۳-۲): دو نمونه از نقاب های تدفینی فراعنه.....
۱۹	تصویر (۴-۲): کودکی حضرت مسیح با موهای طلایی.....
۲۱	تصویر (۵-۲): گردنبند با نقش خورشید.....
۲۱	تصویر (۶-۲): گردنبند طلا با نقش خورشید.....
۳۳	تصویر (۷-۲): کوبیدن طلا.....
۳۶	تصویر (۸-۲): حاشیه زرافشان مرقع بهرام میرزا.....
۳۶	تصویر (۹-۲): حاشیه زرافشان از نوع ترکیبی، دیوان سلطان حسین بایقرا.....
۳۷	تصویر (۱۰-۲): افشان درشت.....
۳۷	تصویر (۱۱-۲): افشان بیخته.....
۳۸	تصویر (۱۲-۲): مطلقاً نویسی.....
۳۹	تصویر (۱۳-۲): طلا اندازی بین سطور.....
۳۹	تصویر (۱۴-۲): تحریر طلایی.....
۴۰	تصویر (۱۵-۲): مطلقاً نویسی و تحریر طلایی.....
۴۰	تصویر (۱۶-۲): مطلقاً نویسی.....

- ۴۱ تصویر (۲-۱۷): حواشی تسمه ای مزدوج، با حاشیه بیرونی ابری زرنشان.....
- ۴۱ تصویر (۲-۱۸): حاشیه ابری زرنشان.....
- ۴۲ تصویر (۲-۱۹): قسمتی از حاشیه حلّ کاری.....
- ۴۲ تصویر (۲-۲۰): حاشیه حلّ کاری، مرقع گلشن.....
- ۴۳ تصویر (۲-۲۱): حاشیه تشعیر با نقوش گیاهی و حیوانی.....
- ۴۳ تصویر (۲-۲۲): حاشیه تشعیر با نقوش گیاهی و حیوانی.....
- ۴۴ تصویر (۲-۲۳): حاشیه تشعیر با نقوش اسلیمی.....
- ۴۴ تصویر (۲-۲۴): قرآن به خط شاهزاده ابراهیم سلطان با حاشیه تشعیر ختایی.....
- ۴۵ تصویر (۲-۲۵): حاشیه تشعیر با نقوش افشان پالمی و حیوانی.....
- ۴۵ تصویر (۲-۲۶): تشعیر با نقوش پرنده و ختایی.....
- ۴۶ تصویر (۲-۲۷): گرفت و گیر، حجاری دیوار تالار سه دروازه.....
- ۴۶ تصویر (۲-۲۸): شیر بالدار بر روی آجر لعابدار.....
- ۴۷ تصویر (۲-۲۹): قسمتی از حاشیه تشعیر الوان با نقش اژدها.....
- ۴۷ تصویر (۲-۳۰): نقش اژدها و توده ابر بر روی آینه برنز چینی.....
- ۴۷ تصویر (۲-۳۱): نقش ققنوس بر روی آینه برنز چینی.....
- ۴۷ تصویر (۲-۳۲): نقش ققنوس و توده ابر، قسمتی از نگارگری منسوب به عبدالعزیز.....
- ۴۸ تصویر (۲-۳۳): ترکیبی از اسلیمی و ختایی با نقش درنا.....
- ۴۸ تصویر (۲-۳۴): ترکیبی از اسلیمی، ختایی و ابر.....
- ۴۹ تصویر (۲-۳۵): تشعیر الوان با نقش گرفت و گیر و حیوانات افسانه ای، تیموری.....
- ۴۹ تصویر (۲-۳۶): تذهیب با حاشیه تشعیر الوان با نقوش گرفت و گیر و حیوانات افسانه ای، صفوی..

- ۵۰ تصویر (۳۷-۲): صفحه ای از دیوان امیر شاهی سبزواری با حاشیه تشعیر، صفوی.....
- ۵۳ تصویر (۳۸-۲): دکمه های تزیین شده، تپه گیان.....
- ۵۳ تصویر (۳۹-۲): نقوش روی سفال، تل باکون.....
- ۵۴ تصویر (۴۰-۲): نقوش روی سفال، تل باکون.....
- ۵۴ تصویر (۴۱-۲): طرح تزیینی مار تحول یافته.....
- ۵۴ تصویر (۴۲-۲): نقوش روی سفال با ترکیب بندی های تحول یافته.....
- ۵۴ تصویر (۴۳-۲): حاشیه روی مهر استوانه ای، اصفهان.....
- ۵۴ تصویر (۴۴-۲): حاشیه روی مهر استوانه ای، شوش.....
- ۵۴ تصویر (۴۵-۲): عناصر تزیینی گل و گیاه روی سفال، تل باکون.....
- ۵۵ تصویر (۴۶-۲): بشقاب حکاکی شده با تزیینات گل و گیاه، لرستان.....
- ۵۵ تصویر (۴۷-۲): طرح روی سنجاق یافت شده از لرستان.....
- ۵۵ تصویر (۴۸-۲): تصاویری از طرح سه گردنبند طلا، یافت شده از سومر، بابل و شوش.....
- ۵۵ تصویر (۴۹-۲): سرستون های طاق بستان با نقوش گیاهی.....
- ۵۶ تصویر (۵۰-۲): نقوش روی جامه ایزدان ساسانی.....
- ۵۶ تصویر (۵۱-۲): بعضی از نقوش دوره ساسانی.....
- ۵۷ تصویر (۵۲-۲): کاسه از جنس طلا با نقوش گیاهی، اشکانی.....
- ۵۷ تصویر (۵۳-۲): بشقاب از جنس نقره و طلا، تزیین شده با نقوش گیاهی.....
- ۵۸ تصویر (۵۴-۲): بخشی از تزیینات نقاشی مانوی.....
- ۵۸ تصویر (۵۵-۲): برگگی از نقاشی مانوی با نقش گیاه.....
- ۶۲ تصویر (۵۶-۲): صفحه ای از قرآن.....

- ۶۴ تصویر (۲-۵۷): پایان آیاتی، ۴ه.ق.....
- ۶۵ تصویر (۲-۵۸): نوار باریک تزیینی، ۲و۳ه.ق.....
- ۶۵ تصویر (۲-۵۹): نوار باریک تزیینی، بدون تاریخ.....
- ۶۵ تصویر (۲-۶۰): نوار باریک تزیینی، ۳و۴ه.ق.....
- ۶۵ تصویر (۲-۶۱): نوار باریک تزیینی، ۲و۳ه.ق.....
- ۶۵ تصویر (۲-۶۲): نوار باریک تزیینی، ۳ه.ق.....
- ۶۵ تصویر (۲-۶۳): نوار باریک تزیینی، ۳ه.ق.....
- ۶۷ تصویر (۲-۶۴): صفحه ای از قرآن سلجوقی.....
- ۷۲ تصویر (۲-۶۵): صفحه ای از قرآن سلجوقی.....
- ۷۴ تصویر (۲-۶۶): نمونه ای از تذهیب آل اینجو.....
- ۷۷ تصویر (۲-۶۷): نمونه ای از صفحه آرایی دوره تیموری.....
- ۸۱ تصویر (۲-۶۸): نوار باریک تزیینی در قالب سرسوره، تیموری.....
- ۸۱ تصویر (۲-۶۹): نوار باریک تزیینی با نقش شمسه هشت تایی گره ای متداخل.....
- ۸۱ تصویر (۲-۷۰): نوار باریک تزیینی با حاشیه طرح پتکی.....
- ۸۱ تصویر (۲-۷۱): پایان آیاتی گره ای قرص خورشیدی کاسه و نیم کاسه.....
- ۸۱ تصویر (۲-۷۲): مطلقاً نویسی با تحریر طلایی.....
- ۸۲ تصویر (۲-۷۳): نقوش کتیبه ای در حاشیه مادر.....
- ۸۲ تصویر (۲-۷۴): نقوش کتیبه ای ریشه ای در حاشیه درون متن.....
- ۸۲ تصویر (۲-۷۵): نشان تذهیب شده.....

- تصویر (۷۶-۲): چند نمونه از عشر، تیموری..... ۸۲
- تصویر (۷۷-۲): نشان خمس، تیموری..... ۸۳
- تصویر (۷۸-۲): نشان آغاز جزء، تیموری..... ۸۳
- تصویر (۷۹-۲): نشان عشر و نصف حزب، تیموری..... ۸۳
- تصویر (۸۰-۲): تحریر سواد در اطراف سواد نویسی..... ۸۳
- تصویر (۸۱-۲): نقش الماس نشان..... ۸۴
- تصویر (۸۲-۲): نقش هستی یا ارکان اربعه ای..... ۸۴
- تصویر (۸۳-۲): نمونه ای از گل های ریشه ای طلایی دوره تیموری..... ۸۴
- تصویر (۸۴-۲): نقش جناقی متعکس..... ۸۴
- تصویر (۸۵-۲): نقش جناقی مزدوج..... ۸۴
- تصویر (۸۶-۲): نقش جناقی کنگره ای..... ۸۴
- تصویر (۸۷-۲): پایان آیاتی قرص خورشیدی پرتویی..... ۸۴
- تصویر (۸۸-۲): پایان آیاتی قرص خورشیدی کاسه و نیم کاسه..... ۸۴
- تصویر (۸۹-۲): علام تجویدی ملون در قرآن..... ۸۵
- تصویر (۹۰-۲): پایان آیاتی شمسه در قالب چرخ و فلکی..... ۸۵
- تصویر (۹۱-۲): پایان آیاتی گلبرگی..... ۸۵
- تصویر (۹۲-۲): نقش هستی در قالب بندی..... ۸۵
- تصویر (۹۳-۲): ریشه نمودن نشان ها در قرآن..... ۸۶
- تصویر (۹۴-۲): طرح اولیّه نقش شبستانی..... ۸۶
- تصویر (۹۵-۲): طرح اولیّه نقش قلمدانی..... ۸۶

- تصویر (۹۶-۲): بیاض نویسی در کتیبه..... ۸۶
- تصویر (۹۷-۲): پیشانی با نقش ترنج و سرترنج متداخل گرهی..... ۸۷
- تصویر (۹۸-۲): نمونه ای از گل های ریشه ای..... ۸۷
- تصویر (۹۹-۲): نمونه ای از گل های ریشه ای..... ۸۷
- تصویر (۱۰۰-۲): کاربرد نقش هستی در حاشیه اطراف ازوی درون متن..... ۸۷
- تصویر (۱۰۱-۲): نقوش کتیبه واگیره ای با سرترنج مشترک..... ۸۸
- تصویر (۱۰۲-۲): نمونه ای از نقش هراتی..... ۸۸
- تصویر (۱۰۳-۲): قسمتی از شرفه های پیشانی به صورت مطبقی پیکانی پایه دار..... ۸۸
- تصویر (۱۰۴-۲): استفاده از مرکب سواد در محرر سازی..... ۸۸
- تصویر (۱۰۵-۲): استفاده از مرکب سواد در اعراب قرآن مطلقاً نویسی شده..... ۸۸
- تصویر (۱۰۶-۲): تذهیب لباس افراد در نگارگری..... ۹۰
- تصویر (۱۰۷-۲): همراهی هنرهای طلایی در کنار مجلس آرایبی..... ۹۱
- تصویر (۱۰۸-۲): شمسه مذهب حاوی نام و القاب شاهزاده بایسنقر میرزا..... ۹۳
- تصویر (۱۰۹-۲): صفحه آغازین شاهنامه بایسنقری..... ۹۵
- تصویر (۱۱۰-۲): صفحه ای از صفحات آغازین قرآن دوره تیموری..... ۹۷
- تصویر (۱۱۱-۲): صفحه آغازین شاهنامه بایسنقری..... ۹۹
- تصویر (۱۱۲-۲): برگگی از شاهنامه بایسنقری..... ۱۰۱
- تصویر (۱۱۳-۲): حاشیه تشعیر با نقوش حیوان و گرفت و گیر..... ۱۰۶
- تصویر (۱۱۴-۲): نمونه ای از شمسه در قالب عشر با شرفه های پرتویی..... ۱۰۶
- تصویر (۱۱۵-۲): تشعیر ابری و بوته ای در پس زمینه تکک چهره..... ۱۰۷

- تصویر (۲-۱۱۶): سرلوح مذهب با نقش گنبدی..... ۱۰۷
- تصویر (۲-۱۱۷): نقوش تاج ریشه ای با زمینه لاجوردی در حاشیه مادر..... ۱۰۸
- تصویر (۲-۱۱۸): نمونه ای از نقش گل ریشه ای دوره صفوی..... ۱۰۸
- تصویر (۲-۱۱۹): شرفه های بلند مطبقی و پیکانی به تقلید از دوره تیموری..... ۱۰۸
- تصویر (۲-۱۲۰): نقش هستی در قالب نقش بندی..... ۱۰۹
- تصویر (۲-۱۲۱): سرلوح با حاشیه نقش بند بند رومی..... ۱۰۹
- تصویر (۲-۱۲۲): حاشیه تزیین یافته با هنر عکاسی..... ۱۰۹
- تصویر (۲-۱۲۳): شمشه در قالب پایان آیاتی چرخ و فلکی..... ۱۱۰
- تصویر (۲-۱۲۴): شمشه در قالب پایان آیاتی قرص خورشیدی..... ۱۱۰
- تصویر (۲-۱۲۵): شمشه در قالب پایان آیاتی گلی..... ۱۱۰
- تصویر (۲-۱۲۶): شمشه در قالب پایان آیاتی گرهی..... ۱۱۰
- تصویر (۲-۱۲۷): به کار گیری پرداز در اجرای صورت و دستارها..... ۱۱۰
- تصویر (۲-۱۲۸): مجلس جشن ورود تیمور از ماوراءالنهر به سمرقند..... ۱۱۱
- تصویر (۲-۱۲۹): مطلقاً نویسی و رنگین نویسی در کنار هنرهای طلایی..... ۱۱۲
- تصویر (۲-۱۳۰): نشان خمس در قالب شمشه کاسه و نیم کاسه..... ۱۱۲
- تصویر (۲-۱۳۱): نشان عشر..... ۱۱۲
- تصویر (۲-۱۳۲): قسمتی از حاشیه صفحه آغازین کتاب پنج گنج جامی..... ۱۱۳
- تصویر (۲-۱۳۳): نگاره ای از مرقع گلشن..... ۱۱۳
- تصویر (۲-۱۳۴): قسمتی از حاشیه قرآن با تاج فرا حاشیه ای..... ۱۱۴
- تصویر (۲-۱۳۵): شمشه کاسه و نیم کاسه با حاکمیت رنگ طلا در مرکز اثر..... ۱۱۵

- تصویر (۲-۱۳۶): کاربرد تشعیر و تذهیب در آرایه های گیس بند و تاج زنان در نگارگری..... ۱۱۵
- تصویر (۲-۱۳۷): کاربرد تذهیب در آرایه لباس افراد در نگارگری..... ۱۱۵
- تصویر (۲-۱۳۸): کاربرد تذهیب در آرایه زین حیوانات در نگارگری..... ۱۱۵
- تصویر (۲-۱۳۹): نمونه ای از بیاض نویسی در کتیبه..... ۱۱۶
- تصویر (۲-۱۴۰): نمونه ای از بیاض نویسی در پیشانی..... ۱۱۶
- تصویر (۲-۱۴۱): حاشیه تشعیر با نقوش گرهی و پرنده..... ۱۱۷
- تصویر (۲-۱۴۲): مطلقاً نویسی با اعراب رنگی در قرآن..... ۱۱۷
- تصویر (۲-۱۴۳): ریشه نمودن نشان ها در قرآن..... ۱۱۸
- تصویر (۲-۱۴۴): تاج ریشه ای در حاشیه مادر..... ۱۱۸
- تصویر (۲-۱۴۵): اجرای لچک شکرانه و ترقیمی در آثار خطی..... ۱۱۸
- تصویر (۲-۱۴۶): برگگی از مناجات منظوم حضرت علی (ع)..... ۱۱۹
- تصویر (۲-۱۴۷): صفحه آغازین کتاب پنج گنج جامی..... ۱۲۱
- تصویر (۲-۱۴۸): صفحه ای از قرآن، ایران..... ۱۲۳
- تصویر (۲-۱۴۹): قسمتی از قرآن طوماری، سده ۱۱.ق..... ۱۲۵
- تصویر (۲-۱۵۰): صفحه آغازین کتاب گلستان سعدی..... ۱۲۷
- تصویر (۲-۱۵۱): صفحه ای از قرآن، شیراز یا قزوین..... ۱۲۹
- تصویر (۲-۱۵۲): تصویری از پروژه عملی پایان نامه..... ۱۴۳

پیشگفتار

منظور از واژه مرکب هنرهای طلایی در این پژوهش، مجموعه هنرهای سنتی مورد استفاده در صفحه آرایی نسخ خطی است که در آن‌ها از طلا به صورت زر حل و یا ورق‌های نازک طلا استفاده شده است. طلا به لحاظ خصوصیات فیزیکی و شیمیایی خاص خود مانند درخشندگی، رنگ، فسادناپذیری و... از گذشته‌های بسیار دور، مورد توجه هنرمندان رشته‌های مختلف، از جمله هنرمندان کتاب‌آرا بوده است. علاوه بر این، از دوران قدیم، طلا در باورهای اسطوره‌ای مردمان کهن مفاهیمی نمادین یافته است. بعدها در دین اسلام، طلا مفهومی عرفانی پیدا کرده و با نور که از اصلی‌ترین مفاهیم عرفان و فلسفه اسلامی است، پیوند می‌یابد.

هنرهای طلایی بررسی شده در این پژوهش شامل تذهیب، تشعیر، افشان، حل‌کاری، مطلقاً نویسی، طلا اندازی بین سطور، ته طلا سازی، مطلقاً و ابری زر نشان است که با توجه به دامنه وسیع کاربرد تشعیر و به خصوص تذهیب، بخش زیادی از کار پژوهش، به این دو هنر مختص گشته است.

هنر کتاب‌آرایی به عنوان هنری مختص تهیه نسخ خطی، با توجه به مدارک موجود، از دوران ساسانی در ایران، اهمیتی ویژه یافته و بعدها در دوران سلجوقی، مغول، تیموری و صفوی، شاهکارهای بی نظیری از نسخ خطی تزیین شده، به دست هنرمندان بزرگ کتاب‌آرای آن دوران پدید آمده است.

این پژوهش که در سه فصل ارائه شده است، سعی بر آن بوده که در حد توان و امکان، مبحث هنرهای طلایی در تزیین نسخ خطی دوران تیموری و صفوی، مورد توجه قرار بگیرد. در فصل اول با عنوان سیر تاریخ کتاب‌آرایی در ایران، به اجمال به تاریخ و خاستگاه کتاب‌آرایی در ایران و نحوه تحول و تکامل آن پرداخته شده است و فراز و فرودهایی که هنر کتاب‌آرایی در طول تاریخ هنر ایران با آن روبه‌رو بوده، در این فصل بیان شده است.

در فصل دوم با عنوان هنرهای طلایی که شامل دو بخش ۱- مفاهیم نمادین طلا در سنت‌ها، اساطیر و آیین‌ها در فرهنگ ایران باستان و دوران اسلامی و ۲- هنرهای طلایی در صفحه‌آرایی است. ابتدا طلا از نظر مفاهیم نمادین آن در فرهنگ و تمدن بشری، به طور خلاصه بررسی شده است. طلا با توجه به خصوصیات ویژه‌ای، از دوران باستان، مفاهیمی نمادین می‌یابد. در فرهنگ ایران، پس از ورود دین اسلام، مفاهیم نمادین طلا با مفاهیم مذهبی و عرفانی پیوند می‌یابد و نور به عنوان اصلی‌ترین عنصر تفکر اسلامی، با مفاهیم اسطوره‌ای طلا مرتبط می‌گردد. در بخش دوم از این فصل که در واقع بخش اصلی این پژوهش را تشکیل می‌دهد، ابتدا فن تهیه طلای مورد استفاده در نسخ خطی، توضیح داده شده و سپس هنرهای طلایی در تاریخ هنر ایران، از ابتدا تا آخر دوره صفوی پرداخته شده است. در این بخش ویژگی‌های هنر طلایی با ارائه نمونه‌های تصویری، مورد توجه قرار داده شده است. در فصل دوم، نمونه‌های شاخص از تذهیب و تشعیر، تجزیه شده و به صورت شناسنامه دار ارائه گردیده است.

در فصل سوم به مهم‌ترین واژگان و اصطلاحات صفحه‌آرایی به کار رفته در این پژوهش، پرداخته شده است.

در قسمت آخر پژوهش، مراحل انجام پروژه عملی تحقیق و نحوه اجرا و تکمیل آن ارائه گردیده است.

فصل اول:

سیر تاریخ کتاب آرایه در ایران